

de jaren '70 in achterzaaltjes, waar we hardnekkig op zoek gingen naar het publiek waarvan wij dachten dat het déze voorstellingen moest zien. *Het Leven en de Werken van Leopold II* (KVS/de bottelarij) is vandaag 'een grappig stuk' geworden, maar de angel is eruit, onder andere omdat het verband met wat er vandaag in Kongo gebeurt niet wordt gelegd. Ik kijk absoluut niet met nostalgie naar dat vroegere politieke theater terug, maar als je ouder bent ga je de tijd van nú onvermijdelijk vergelijken met wat je eerder meemaakte. Je weegt af wat de verschillen zijn en waarom die zo zijn. Je bedenkt wat je gewonnen hebt en wat je verloren bent. Wat je nog wel wil, en wat niet meer. Tegelijkertijd wil je de tijd die je beleeft telkens weer met nieuwe ogen zien, het maatschappelijke stigma van oud = out afwentelen. Maar uiteindelijk bèn je wat je hebt meegeemaakt – en dan denk ik aan wat Roland Barthes ergens heeft gezegd: 'Plotseling kon het me niets meer schelen dat ik niet modern was'. Een houding die mij aantrekt. Vandaag heb ik bijvoorbeeld sterk het gevoel 'op mijn eentje bezig te zijn'. In de jaren '70 vonden vrouwen die iets aan hun situatie wilden doen elkaar; mensen die veranderingen wilden in het onderwijs deden dan ook, enzovoort. Al die eilandjes smolten samen tot een 'beweging'. Vandaag wéét ik wel dat andere mensen op dezelfde manier denken en handelen als ik, maar ik voel hun aanwezigheid niet of toch veel minder.

PIETER De verbindingen tussen al die mensen zijn er vandaag ook, maar op een andere manier, bijvoorbeeld via internet. Ik denk dat die *links* nog onzichtbaar zijn. Misschien zullen we pas later vaststellen dat onze kracht precies zit in het ontwikkelen van een subjectieve stem. Een stem die licht –weigeren is misschien al te veel gevraagd– een stem die licht met ons aller conditie van rondbotsen op de flipperkast van groeicijfers en rentevoeten. Hoe afschuwelijk het ook is dat er geen 'buiten' meer bestaat, toch blijf ik er enterhaken

naar uitsteken. Het enige wat je kan doen is telkens geven, gebaren stellen. Natuurlijk is de context waarin je dat doet niet neutraal, maar ik heb op een bepaald moment aanvaard dat die hun eigen verhaal meebrengen. Ik heb in Monty gewerkt en werk nu onder andere in het Nieuwpoorttheater; zelfs die kleinere kunstcentra zijn –hoe spitsvondig en soepel ook– 'gevestigde structuren'. Maar doordat ik daar kan werken, kan ik wel mijn taal verfijnen, mijn instrumenten radicaler maken. Dat is ook het enige wat ik kan en daar ligt mijn eerste verantwoordelijkheid. Ik doe het tegengestelde van wat de doorsnee politicus doet. Een politicus pakt de problemen aan op het moment dat ze zich stellen. Ik pak ze liefst daarvóór aan en ook nog eens: lang daarna. Ik dwaal door het geheugen van de toekomst. Ik stel het liefst hypothetische vragen: hoe sterker ik daarin door kan gaan, hoe meer kans ik heb terug uit te komen bij politieke kracht.

2.

MARIANNE In jouw brief spreek je van 'de consensus van de vergelding' die onze maatschappij domineert. Vergelding is een mooie woordspeling, maar wat bedoel je daarmee?

PIETER Wat ideologen neoliberalisme noemen en economen kapitalisme komt neer op de globaliseerde eis om te vergelden. De manier waarop wij overleven en ons organiseren is gebaseerd op de idee: jij geeft mij iets en ik geef jou iets; voor wat hoort wat. Dat is de interne logica van de vrije markteconomie: ik krijg van jou dit en jij zet me hiermee betaald, een logica van vergelding, van betaald zetten, de vrije markteconomie is in wezen een logica van wraak. Radicaliteit ligt voor mij in een fundamentele omverwerping van onze verhouding tot die economie, tot die *oikos*, dat thuis, die gemeenschap. Dat is iets dat gebeurt binnenin het werk zelf. Dat is een heel concrete kwestie van grammatica en montage. Dat gebeurt

door tegen de gekende economie in een taal uit te vinden als een gasthuis zonder deuren, zonder muren, plafonds of vloeren. Een werk maken dat de ervaring ontketent waarin maker en publiek in een harmonische ontsparing de barst verwelkomen, de grote mooie, huiveringwekkende barst die de dood tot in ons zingt. Dat kán, door tegen de gekende economie in, de ongekende, onmogelijke economie los te laten in een werk dat vergeeft wat onmogelijk te vergeten is, dat onthaalt wat niet te onthalen is, dat geeft wat niet te geven is. Door ontstikfabrieken te openen en ontwortelmachines te maken, door de totale onteigening te eisen als een onmogelijke gehoorzaamheid aan een ongehoorde vraag. Werk maken dat de metamorfosemechaniek op gang trekt. Precies daar gaat het om. Om je werk zodanig te maken dat het een grammaticale clusterbom wordt die het niet-zijn van de utopie en van het bodemloos appél in de gemeenschap werpt. Dat kan binnen én buiten het systeem, dat kan in het centrum én in de marge. Ik denk dat we moeten beseffen wat een rijkdom het is, wat een verfijnd systeem, jawel wat een verfijnd systeem het is, dat we dat nu effectief kunnen.

Ik ben niet in staat om fundamenteel iets te veranderen aan het onrecht in de wereld, tenzij ik in de politiek zou gaan en daar langzaamaan... Maar ik heb de keuze gemaakt om met kunst bezig te zijn en eens je die gemaakt hebt, heeft het geen zin om nog te mopperen dat je geen directe politieke impact hebt. Dat hoort nu eenmaal bij de beperking van die keuze en die beperking is precies ook mijn kracht. Natuurlijk draineren wij permanent en schaamteloos de Derde Wereld. Ik ben beschaamd telkens ik opnieuw debatten hoor over de verhoging van het cultuurbudget bij ons. Mijn vriendin (nvdr: Sarah Vanagt, haar foto's zijn te zien op p.14-16 in dit nummer) maakt een documentaire over kinderen in Rwanda na de genocide. Alleen al het kijken naar die beelden heeft een enorme impact op je